

ARTYKUŁY I MATERIAŁY / ARTICLES AND PAPERS / ARTIKEL UND MATERIALIEN

Krzysztof Andrzej Kierski

Biuro Badań Historycznych, Instytut Pamięci Narodowej w Olsztynie, Polska

bji@op.pl • <https://orcid.org/0000-0002-2763-7007>

Echa śmierci ks. Jerzego Popiełuszki w prasie województwa olsztyńskiego w latach 1984–1989

Echoes of Father Jerzy Popiełuszko's Death in the Press of the Olsztyn Voivodeship (1984–1989)

Die Resonanz auf den Tod von Priester Jerzy Popiełuszko in der Presse der Woiwodschaft Olsztyn in den Jahren 1984–1989

Słowa kluczowe: województwo olsztyńskie, ks. Jerzy Popiełuszko, „Gazeta Olsztyńska”, „Dziennik Pojezierza”, prasa podziemna

Keywords: Olsztyn Voivodeship, Father Jerzy Popiełuszko, „Gazeta Olsztyńska”, „Dziennik Pojezierza”, underground press

Schlüsselworte: Woiwodschaft Olsztyn, Priester Jerzy Popiełuszko, „Gazeta Olsztyńska”, „Dziennik Pojezierza”, Untergrundpresse

STRESZCZENIE

Celem niniejszego artykułu jest próba przedstawienia reakcji prasy wydawanej na terenie województwa olsztyńskiego w latach 1984–1989 na wydarzenia związane z uprowadzeniem, a następnie zamordowaniem kapłana „Solidarności” ks. Jerzego Popiełuszki. W oparciu o gazety proveniencji komunistycznej tj. „Gazety Olsztyńskiej” i „Dziennika Pojezierza” oraz prasę bezdebitową wydawaną w podziemiu przez działaczy opozycji demokratycznej przeanalizowano treści artykułów dotyczących porwania kapłana, jego poszukiwań, pogrzebu oraz procesu sprawców mordu. Ponadto skupiono się na zaprezentowaniu odwołań do osoby ks. Popiełuszki i rocznic jego śmierci w kolejnych latach istnienia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

ABSTRACT

The objective of the present study is to trace how the events surrounding the abduction and subsequent murder of the “Solidarity” chaplain, Father Jerzy Popiełuszko, were portrayed

in the newspapers of the Olsztyn Voivodeship between 1984 and 1989. By analysing articles from both communist-affiliated newspapers (*Gazeta Olsztyńska*, *Dziennik Pojezierza*) and clandestine samizdat press produced by democratic opposition activists, the study scrutinizes press coverage of the priest's kidnapping, subsequent search efforts, funeral, and the trial of his murderers. Furthermore, it delineates the references to Father Popiełuszko himself and to the annual commemorations of his death over the waning years of the communist Polish People's Republic.

ZUSAMMENFASSUNG

Ziel dieses Artikels ist es, die Reaktionen der in den Jahren 1984–1989 in der Woiwodschaft Olsztyn erscheinenden Presse auf die Ereignisse im Zusammenhang mit der Entführung und Ermordung des Solidarność-Kaplans Jerzy Popiełuszko darzustellen. Anhand von Zeitungen kommunistischer Herkunft, d. h. „*Gazeta Olsztyńska*” und „*Dziennik Pojezierza*”, sowie der im Untergrund von Aktivisten der demokratischen Opposition herausgegebenen Untergrundpresse wurden die Inhalte der Artikel über die Entführung des Priesters, seine Suche, seine Beerdigung und den Prozess gegen die Mörder analysiert. Darüber hinaus konzentrierte man sich auf die Darstellung von Verweisen auf die Person von Priester Popiełuszko und den Jahrestagen seines Todes in den folgenden Jahren der Existenz der Volksrepublik Polen.

PRASA KOMUNISTYCZNA

O porwaniu a następnie zamordowaniu ks. Popiełuszki społeczeństwo PRL informowane było za pomocą kontrolowanej przez władzę telewizji i prasy. W Dzienniku Telewizyjnym komunikat o zaginięciu kapłana prezentowany był dzień po porwaniu tj. 20 października 1984 roku. Pierwsze informacje na ten temat w komunistycznych gazetach codziennych o zasięgu ogólnopolskim pojawiły się w poniedziałek 22 października. Wówczas w województwie olsztyńskim dziennikami o największym zasięgu, z jednorazowym nakładem wahającym się od 90 do 100 tys. egzemplarzy były „*Gazeta Olsztyńska*” jako organ PZPR oraz „*Dziennik Pojezierza*” wydawany przez Robotniczą Spółdzielnię Wydawniczą „Prasa – Książka – Ruch” będącą największym koncernem prasowym w Europie Wschodniej zarządzanym przez partię komunistyczną.

Dzienniki ukazujące się na terenie województwa olsztyńskiego podobnie jak inne komunistyczne organy prasowe w Polsce, przedrukowały treść komunikatu Polskiej Agencji Prasowej (PAP) na temat uprowadzenia ks. Popiełuszki, wskazując rysopis kapłana i przedstawiając wersję zdarzeń jego kierowcy Waldemara Chrostowskiego¹. 23 października 1984 roku „*Gazeta Olsztyńska*” opublikowała komunikat PAP o trwającym śledztwie pod nadzorem Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej (KG MO) oraz eksperymencie śledczym i przesłuchaniach świadków². Dwa dni później w gazecie tej pojawiła się informacja o zatrzymaniu i aresztowaniu jednego ze sprawców – Grzegorza Piotrowskiego. Warto wspomnieć, że poza Piotrowskim, wśród zatrzymanych właścicieli i użytkowników samochodów Fiat 125p,

¹ Uprowadzenie ks. J. Popiełuszki, „*Gazeta Olsztyńska*” 1984, nr 252 z 22 X, s. 1–2; Uprowadzenie ks. J. Popiełuszki, „*Dziennik Pojezierza*” 1984, nr 209 z 23 X, s. 1–2.

² Trwa śledztwo w sprawie uprowadzenia ks. J. Popiełuszki, „*Gazeta Olsztyńska*” 1984, nr 253 z 23 X, s. 2.

którzy przebywali w rejonie uprowadzenia, znalazło się dwóch taksówkarzy z Bydgoszczy, inżynier mechanik oraz krawcowa z Warszawy³. W „Dzienniku Pojezierza” z 25 października można przeczytać relację z konferencji prasowej rzecznika rządu Jerzego Urbana podczas której pytany był przez zagranicznych dziennikarzy o ks. Popiełuszkę⁴. W weekendowym wydaniu „Gazety Olsztyńskiej” z 27–28 października opublikowano artykuł poświęcony komentarzom prasy zagranicznej na temat uprowadzenia ks. Popiełuszki. Na podstawie wiadomości z takich gazet jak: „Die Welt”, „Le Figaro”, „Neue Zuercher Zeitung” czy „Le Soir” stwierdzano, że była to prowokacja polityczna, która miała uderzyć w rząd gen. Wojciecha Jaruzelskiego i storpedować jego rzekomą politykę reform, odnowy i pojednania narodowego. Przytoczono nawet fragment artykułu z „L’Osservatore Romano” – oficjalnego organu prasowego Watykanu, który napisał, że „postać ks. Popiełuszki skłania do przypuszczeń, że chodzi o porwanie natury politycznej, zmierzające do zakłócenia stosunków między Kościołem i państwem”⁵. Warto podkreślić, że w numerze tym zdecydowano się również opublikować odezwę do wiernych kard. Franciszka Macharskiego, w której wzywał do modlitwy za zaginionego kapłana⁶. W kolejnych dniach publikowano komunikaty PAP dotyczące zatrzymania osób mających związek z porwaniem⁷, rozpoznania przez Chrostowskiego sprawców uprowadzenia⁸ oraz informację z telewizyjnego wystąpienia gen. Czesława Kiszczaka na temat trwających poszukiwań duchownego⁹. Ponadto zamieszczono oświadczenie Rady Krajowej Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w związku z uprowadzeniem ks. Popiełuszki, w którym potępiono czyn i domagano się ukarania winnych¹⁰ oraz komunikaty przygotowane przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych na temat czynności zmierzających do odnalezienia kapłana tj. działań prowadzonych przez pletwonurków na wskazanych akwenach¹¹.

³ Czynności śledcze w sprawie uprowadzenia ks. J. Popiełuszki, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 255 z 25 X, s. 2.

⁴ Konferencja prasowa Jerzego Urbana, „Dziennik Pojezierza” 1984, nr 211 z 25 X, s. 2. Dzień później tj. 26 X 1984 r. komunikat z tej konferencji prasowej wydrukowała także „Gazeta Olsztyńska”. Zob. Konferencja prasowa rzecznika rządu, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 256 z 26 X, s. 1–2. Przedstawiciel BBC prosił rzecznika o przedstawienie najnowszych wiadomości na temat uprowadzenia księdza i potwierdzenie informacji przekazanej dla Agencji Routera, z której wynikało, że jest to prowokacja polityczna.

⁵ Uprowadzenie księdza J. Popiełuszki. Komentarze prasy zagranicznej, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 257 z 27–28 X, s. 2. Podobny artykuł opublikowano jeszcze 29 X 1984 r. przywołując komentarze z zagranicznej prasy ze szczególnym uwzględnieniem wybranych reakcji USA na wydarzenia dotyczące porwania księdza i wskazujące, że była to prowokacja polityczna. Zob. Uprowadzenie księdza J. Popiełuszki prowokacją polityczną, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 258 z 29 X, s. 2.

⁶ Odezwa kardynała F. Macharskiego do wiernych, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 257 z 27–28 X, s. 2.

⁷ Wokół sprawy uprowadzenia ks. Popiełuszki, „Dziennik Pojezierza” 1984, nr 213 z 27–29 X, s. 1–2.

⁸ Z toku śledztwa w sprawie uprowadzenia ks. Popiełuszki, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 258 z 29 X, s. 1.

⁹ Telewizyjne wystąpienie ministra spraw wewnętrznych gen. broni Czesława Kiszczaka, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 258 z 29 X, s. 3. Szef MSW powiedział, że podejrzani o uprowadzenie księdza zostali pokazani Chrostowskiemu, który rozpoznał sprawców. Dodał, że organizatorami porwania byli pracownicy MSW. Zob. Telewizyjne wystąpienie ministra Cz. Kiszczaka. Trwają poszukiwania księdza J. Popiełuszki, „Dziennik Pojezierza” 1984, nr 214 z 30 X, s. 1–2.

¹⁰ Oświadczenie RK PRON w związku z uprowadzeniem ks. J. Popiełuszki, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 259 z 30 X, s. 1–2.

¹¹ Trwają poszukiwania księdza J. Popiełuszki, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 259 z 30 X, s. 2; Trwają poszukiwania ks. Jerzego Popiełuszki, „Dziennik Pojezierza” 1984, nr 215 z 31 X, s. 2.

Po odnalezieniu ciała ks. Popiełuszki „Gazeta Olsztyńska” w numerze z 31 października 1984 roku opublikowała na ten temat komunikat PAP oraz informację o konferencji prasowej rzecznika rządu odpowiadającego na pytania w tej sprawie. Krajowi dziennikarze i zagraniczni korespondenci pytali m.in. czy rząd PRL uważa, że ks. Popiełuszko nadużywał swojego duszpasterskiego statusu, czy władze zamierzają podjąć jakieś kroki dyscyplinarne w resorcie spraw wewnętrznych oraz jak wyglądają relacje państwo-Kościół i nastroje społeczeństwa. Urban nie chciał omawiać działalności ks. Popiełuszki oraz ujawniać wszystkich dotychczasowych ustaleń śledztwa, wspominając tylko o zmianie zeznań Piotrowskiego. Podtrzymał negatywny stosunek PRL do księży wykorzystujących ambonę do głoszenia haseł antykomunistycznych i nie dostrzegał radykalnych zmian w nastrojach społeczeństwa¹².

W związku ze śmiercią kapłana, 2 listopada w gazecie wydrukowano apel papieża Jana Pawła II do rodaków o godne i spokojne uroczystości pogrzebowe oraz słowo prymasa Polski zachęcające wiernych do modlitwy za zmarłego¹³. Dzień później czytelnicy mogli zapoznać się z komunikatem przekazanym przez rzecznika rządu dotyczącym sekcji zwłok duchownego¹⁴. Należy podkreślić, że z uroczystości pogrzebowych ks. Popiełuszki, które odbyły się 3 listopada, zarówno „Gazeta Olsztyńska” jak i „Dziennik Pojezierza” przedrukowały tylko krótki komunikat PAP przytaczający fragmenty słów homilii kard. Józefa Glempa bez uwzględnienia charakteru pogrzebu i liczby osób biorących w nim udział. Znamienne, że w tym samym wydaniu gazet dużo więcej uwagi poświęcono pogrzebowi zamordowanej premier Indii – Indiry Gandhi¹⁵, który odbył się również 3 listopada¹⁶.

Po pogrzebie gazety kontrolowane przez komunistów obejmujące swoim zasięgiem województwo olsztyńskie informowały: o aresztowaniu płk. Adama Pietruszki¹⁷, wynikach śledztwa w sprawie zamordowania ks. Popiełuszki¹⁸, opinii sądowo-lekar-

¹² Odnalezienie ciała ks. J. Popiełuszki, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 260 z 31 X–1 XI, s. 1; Konferencja prasowa rzecznika rządu, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 260 z 31 X–1 XI, s. 1–2. Komunikat z konferencji prasowej rzecznika rządu pojawił się również w „Dzienniku Pojezierza”. Zob. Konferencja prasowa Jerzego Urbana. Nowe szczegóły porwania ks. J. Popiełuszki, „Dziennik Pojezierza” 1984, nr 216 z 1–2 XI, s. 2.

¹³ Słowo prymasa Polski, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 261 z 2 XI, s. 1. Papież Jan Paweł II zwrócił się z następującym apelem do rodaków: „Oddajmy ostatnią posługę księdzu Jerzemu Popiełuszcze z chrześcijańską godnością i pokojem. Niech wielka moralna wymowa tej śmierci nie zostanie niczym zakłócona, ani przesłonięta”. Zob. Apel papieża, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 261 z 2 XI, s. 1.

¹⁴ „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 262 z 3–4 XI, s. 2.

¹⁵ Premier Indii została zastrzelona na terenie swojej rezydencji 31 X 1984 r. W pogrzebie relacjonowanym przez wszystkie media, udział wzięły delegacje polityków, pisarzy, aktorów z całego świata. Polskę reprezentował Henryk Jabłoński – przewodniczący Rady Państwa PRL.

¹⁶ Pogrzeb ks. J. Popiełuszki, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 263 z 5 XI, s. 1; Pogrzeb księdza Jerzego Popiełuszki, „Dziennik Pojezierza” 1984, nr 218 z 6 XI, s. 1–2.

¹⁷ Aresztowanie płk. Adama Pietruszki zastępcy dyrektora departamentu w MSW, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 264 z 6 XI, s. 1.

¹⁸ Dotychczasowe wyniki śledztwa w sprawie uprowadzenia i zamordowania ks. Jerzego Popiełuszki, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 265 z 7 XI, s. 1–2; Z śledztwa w sprawie zabójstwa ks. J. Popiełuszki, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 275 z 19 XI, s. 2.

skiej o przyczynach śmierci¹⁹ oraz publikowały komunikaty z konferencji prasowych, podczas których rzecznik rządu pytany był przez dziennikarzy z zagranicy o działania w sprawie wyjaśnienia i ukarania winnych mordu na kapłanie²⁰. Od 27 grudnia 1984 roku do 8 lutego 1985 roku „Gazeta Olsztyńska” w stałej rubryce pt. „Z procesu toruńskiego”, niemal każdego dnia relacjonowała przebieg procesu oskarżonych o zamordowanie ks. Popiełuszki przed Sądem Wojewódzkim w Toruniu. Publikowano fragmenty zeznań oskarżonych, świadków i biegłych, przemówienia prokuratorów, oskarżycieli posiłkowych, obrońców oraz ogłoszony wyrok²¹. Natomiast w „Dzienniku Pojezierza” pojawiły się tylko komunikaty PAP o rozpoczęciu i zakończeniu procesu²². Należy podkreślić, że od ogłoszenia wyroku w procesie toruńskim do końca trwania PRL we wspomnianych gazetach nie ukazała się już żadna informacja dotycząca zabójstwa ks. Popiełuszki.

Poruszając problematykę reminiscencji śmierci ks. Popiełuszki w województwie olsztyńskim na łamach prasy nieprzychylniej Kościołowi katolickiemu, na koniec warto wspomnieć o czasopiśmie „Argumenty” wydawanym przez Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej. Jesienią 1985 roku na łamach tego ogólnopolskiego tygodnika ukazały się dwa reportaże autorstwa Małgorzaty Jarockiej dotyczące mszy św. za ojczyznę odprawianych w Wielbarku przez ks. Lecha Lachowicza i jego następców. W pierwszym z nich zatytułowanym „Spokojna diecezja” autorka opisała swój pobyt w Wielbarku, dyskusje z mieszkańcami oraz rozmowę z ordynariuszem diecezji warmińskiej na temat działalności miejscowego wikariusza. W tekście tym Jarocka zarzuciła ks. Lachowiczowi wykorzystywanie śmierci ks. Popiełuszki i historii Polski do „politykierstwa” oraz interpretacji poszczególnych wydarzeń niezgodnie z obowiązującą komunistyczną wykładnią²³. Tydzień później Jarocka opublikowała reportaż poświęcony mszom św. za ojczyznę odprawianym w Wielbarku przez ks. Zenona Ogórka. Nie podobały jej się odwołania do ks. Popiełuszki w apelu poległych oraz montaż słowno-muzyczny, który przypominał o ukrywanych faktach z dziejów Polski XX wieku²⁴.

¹⁹ Ostateczna opinia sądowo-lekarska o przyczynach śmierci ks. Jerzego Popiełuszki, „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 287 z 3 XII, s. 2.

²⁰ Konferencja prasowa ministra Jerzego Urbana, „Dziennik Pojezierza” 1984, nr 225 z 13 XI, s. 2; Konferencja prasowa rzecznika rządu, „Dziennik Pojezierza” 1984, nr 230 z 22 XI, s. 2; Konferencja prasowa rzecznika rządu, „Dziennik Pojezierza” 1984, nr 235 z 29 XI, s. 2.

²¹ „Gazeta Olsztyńska” od nr 308 z 29–30 XII 1984 r. do nr 33 z 8 II 1985 r.

²² Konferencja prasowa rzecznika rządu. Zabójcy ks. Jerzego Popiełuszki wkrótce staną przed sądem, „Dziennik Pojezierza” 1984, nr 240 z 6 XII, s. 2; Ogłoszenie wyroku w sprawie o uprowadzenie i zabójstwo ks. Jerzego Popiełuszki, „Dziennik Pojezierza” 1985, nr 28 z 9–11 II, s. 1–2.

²³ M. Jarocka, *Spokojna diecezja*, „Argumenty” 1985, nr 46 z 17 XI, s. 1, 6.

²⁴ Eadem, *Wieczorna msza*, „Argumenty” 1985, nr 47 z 24 XI, s. 1, 6.

PRASA DRUGOOBIEGOWA

Zupełnie inaczej niż w prasie komunistycznej prezentowana była sprawa porwania i zamordowania ks. Popiełuszki w gazetach i drukach ulotnych wydawanych w podziemiu przez „Solidarność” i inne organizacje o charakterze antykomunistycznym działające na terenie województwa olsztyńskiego. Mimo, że znaczna część artykułów ukazujących się w prasie bezdebitowej na Warmii i Mazurach była przygotowywana na podstawie wiadomości z innych wydawnictw niezależnych o większym zasięgu i nakładzie, to jednak nie brakowało informacji zdobytych przez osoby redagujące bądź współpracujące z danym pismem. Jako przykład można wskazać Teresę Stefanowicz, która stosunkowo regularnie jeździła do Warszawy, gdzie nagrywała msze za ojczyznę i kazania ks. Popiełuszki²⁵. Dzięki jej zaangażowaniu, w jednym z największych pism podziemnych regionu jakim był „Rezonans. Solidarność Olsztyn” publikowane były jeszcze za życia przepisane fragmenty homilii kapłana z Żoliborza²⁶. Na uwagę zasługuje to, że redakcja „Rezonansu” starała się możliwie jak najszybciej reagować na najważniejsze wydarzenia w kraju i regionie, wydając numery specjalne gazety. Tak było również w przypadku porwania i zabójstwa ks. Popiełuszki. 31 października 1984 roku ukazał się numer specjalny pisma, w którym zamieszczono oświadczenie Lecha Wałęsy na temat porwania księdza oraz informowano o mszach i czuwaniach modlitewnych w intencji uwolnienia duchownego. Kiedy okazało się, że duszpasterz został zamordowany, na pierwszej stronie nr 50 „Rezonansu” pojawił się duży napis „Solidarność w żałobie. Uderzenie w serce narodu”. Poniżej znalazła się informacja o zamordowaniu kapłana przez funkcjonariuszy MSW oraz niepisany testament zmarłego, w myśl którego opozycja będzie „na kłamstwo odpowiadać prawdą, a na przemoc i zło dobrem”²⁷. Jak wspomina Tadeusz Adamski – jeden z redaktorów i wydawców pisma: „Kiedy zamordowano ks. Popiełuszkę, przywiozłem z Warszawy do Olsztyna wykonane na matrycy specjalne jednostronicowe wydanie »Rezonansu«. Wraz z Michałem Kłosińskim wykonaliśmy druk »na szmatę« w mieszkaniu przy ul. Profesorskiej [w Olsztynie]”²⁸. Z kolei w numerze 51 opublikowano przemówienie Wałęsy i relację z pogrzebu²⁹. Odpowiedzialny za druk „Rezonansu” Kazimierz Wosiek wspominał wydarzenia z października 1984 roku następująco: „Pamiętam nocne drukowanie po śmierci ks. Popiełuszki. Wpada z gotową matrycą Boguś [Kłosiński] i walimy, walimy...! W 1984 r., po śmierci ks. Popiełuszki przestałem się bać. Od tego czasu robiliśmy wszystko półjawnie. Już nie kryliśmy kręgu osób, kręgu kolporterów”³⁰. W innej relacji złożonej po latach dodawał: „Drukowałem ten numer

²⁵ D. Krysiak, „Rezonans” 1982-1989. *Pismo Regionu Warmińsko-Mazurskiego Solidarność Olsztyn*, Olsztyn 2011, s. 41.

²⁶ „Rezonans. Solidarność Olsztyn” 1983, nr 1 z 31 VIII.

²⁷ „Rezonans. Solidarność Olsztyn” 1984, nr 50.

²⁸ Z. Złakowski, *Solidarność olsztyńska w stanie wojennym i w latach następnych 1981-1989*, Olsztyn 2001, s. 384-385.

²⁹ „Rezonans. Solidarność Olsztyn” 1984, nr 51.

³⁰ Z. Złakowski, *Solidarność Olsztyńska w latach 1980-1989. Wspomnienia*, Olsztyn 2020, s. 343-344.

dwie noce, męcząc się ze złą farbą, która bardzo powoli wysychała, blokując czasowo wydruk tekstu na odwrotnej kartce papieru. Wszystko odbywało się w dwupokojowym wynajętym mieszkaniu, gdzie każda przestrzeń wykorzystana była do suszenia wydruków³¹.

W kolejnych miesiącach po zamordowaniu ks. Popiełuszki, temat ten pozostawał obecny na łamach „Rezonansu”. W styczniu 1985 roku informowano o aresztowaniu Stanisława Woronko³² za kolportaż ulotek dotyczących zmarłego kapłana. W tym samym numerze na prośbę czytelników przedrukowano też słowa pieśni „Ojczyzno ma” śpiewanej w czasie mszy za ojczyznę odprawianych przez ks. Popiełuskę³³. W lutym opublikowano komunikat Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej (TKK) NSZZ „Solidarność”, w którym stwierdzano, że proces toruński udowodnił prowokacyjne i represyjne działania aparatu bezpieczeństwa wobec Kościoła katolickiego³⁴. Miesiąc później, w „Rezonansie” ukazał się artykuł pt. „Naśladowcy Piotrowskiego?”. Pisano w nim, że 24 stycznia 1985 roku dopuszczono się zamachu na życie ks. Kazimierza Jancarza – duszpasterza robotników, który w każdy czwartek odprawiał nabożeństwa za ojczyznę w nowohuckim kościele w Mistrzejowicach. Tego dnia w samochód księdza wracającego z Gdańska do Warszawy, na odcinku między Ostródą a Olsztynkiem rzucono kamień, który wybił przednią szybę. Słusznie podkreślano, że na tym samym odcinku szosy 13 października 1984 roku miała miejsce nieudana próba zamachu na życie ks. Popiełuszki³⁵. W kolejnych latach, aż do jesieni 1989 roku w „Rezonansie” nie powracano do sprawy zamordowanego kapłana. Dopiero w piątą rocznicę śmierci, w numerze z 20 października 1989 roku, w rubryce „Od redakcji” znalazła się informacja o następującej treści: „Jeszcze tak niedawno pracownicy SB w WUSW w Olsztynie przechwalali się przed działaczami Solidarności z Regionu, że gdyby im zlecił Resort zamordowanie ks. Jerzego, to nikt by się o sprawach nie dowiedział do dzisiaj”³⁶.

Sprawa śmierci ks. Popiełuszki obecna też była w podziemnym piśmie „Wolny Mazur” wydawanym i redagowanym w Wielbarku przez ks. Lachowicza. Już

³¹ K. Kolczyński, „Solidarność” pamięta – śladami kultu i pamięci bł. Ks. Jerzego Popiełuszki na Warmii i Mazurach. *Wybrane fakty i zagadnienia* [w:] *Roczniki Księdza Jerzego*, t. IX, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1944–1990. W 40. rocznicę śmierci bł. księdza Jerzego Popiełuszki*, red. W. Polak, W. Rozyńkowski, Toruń–Górsk 2024, s. 126.

³² Stanisław Woronko, ur. w 1957 r. w Wilnie. W 1982 r. działał na terenie Kętrzyna w podziemnej organizacji Brygady Biało-Czerwone Obwód „Solidarność” kolportując bezdebitowe wydawnictwa i antysocjalistyczne ulotki. W maju 1985 r. skazany przez Sąd Rejonowy w Kętrzynie na 3 lata pozbawienia wolności. We wrześniu 1986 r. Sąd Wojewódzki w Olsztynie wydał postanowienie o darowaniu kary. W marcu 1987 r. opuścił PRL i wyjechał na stałe do Kanady. W latach 1983–1984 rejestrowany przez SB jako TW ps. „Wiąz” i wyeliminowany z powodu nieszczerości. Zob. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku (AIPN Bi), 0088/2450, Teczka personalna Stanisława Woronko TW ps. „Wiąz”; AIPN, 2911, Kartoteka ogólnoinformacyjna Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Karta ewidencyjna Stanisława Woronko, k. 1211.

³³ „Rezonans. Solidarność Olsztyn” 1985, nr 54.

³⁴ „Rezonans. Solidarność Olsztyn” 1985, nr 56.

³⁵ „Rezonans. Solidarność Olsztyn” 1985, nr 58.

³⁶ „Rezonans. Pismo NSZZ „Solidarność” Regionu Warmińsko-Mazurskiego” 1989, nr 22.

w grudniu 1984 roku przedrukowano oświadczenie TKK NSZZ „Solidarność” dotyczące zamordowania kapłana i potępiające represyjne działania aparatu partyjno-państwowego PRL³⁷. W kolejnym numerze, w styczniu 1985 roku pisano o procesie zabójców ks. Popiełuszki wskazując, że przykuwa on uwagę opinii świata o czym świadczą liczne przekazy radiowe i telewizyjne oraz artykuły w codziennej prasie wydawanej zagranicą. Ubolewano, że w Polsce wiadomości o procesie osób odpowiedzialnych za mord kapłana podawane są na końcu. Autorowi artykułu towarzyszyła też obawa o umorzenie sprawy lub uniewinnienie zabójców, jak miało to miejsce w związku ze śmiercią Grzegorza Przemyka³⁸. W następnych numerach wikariusz z Wielbarka anonimowo opisywał swoją działalność związaną ze śmiercią ks. Popiełuszki tj. odprawianie mszy za ojczyznę, specjalne dekoracje kościoła i recytację poezji religijno-patriotycznej oraz komentował bieżące działania SB mające na celu marginalizację inicjatyw podejmowanych przez środowiska antykomunistyczne³⁹. W numerze „Wolnego Mazura” wydanym na początku 1986 roku opublikowano upozorowany wywiad z ks. Lachowiczem na temat wspomnianych reportaży Jarockiej. Ksiądz zapytany co sądzi o ich treści odpowiedział, że „Argumenty” to pismo ateistów wojujących z Kościołem. Wyjaśnił, że uporczywe powtarzanie zarzutów o prowadzeniu politycznej i antypaństwowej działalności niektórych księży po takim ciosie, jakim było porwanie i zamordowanie ks. Popiełuszki oraz proces zabójców „wskazuje jedynie na chorobliwą obsesję autorów tych absurdalnych twierdzeń”. Dodawał, że „innego wytłumaczenia takiego postępowania dziennikarzy dezinformujących społeczeństwo nie ma”⁴⁰. Atmosferę lat 1984–1986 tj. okresu ukazywania się „Wolnego Mazura” oddaje wypowiedź Pawła Żulczyka – współinicjatora, kuriera i kolportera pisma: „Wystartował Wolny Mazur i zaczęło się [...] wśród idących ulicami słyszeliśmy komentarze tekstów zawartych w naszym Wolnym Mazurze i czuło się takiego ducha podniosłości, oczekiwania na nowe. A przy tym SB szalała, szukała w Szczytnie, bo na winietce pisaliśmy Szczytno, ale i w Wielbarku. Analiza stylu tekstów z zestawieniem stylu kazań patriotycznych ks. Lachowicza stawiała zarówno Wielbark, jak i naszego redaktora w sutannie, w centrum zainteresowania. Trzeba było sobie z tym radzić, nieraz poczekać z wydaniem kolejnego numeru, stąd emisja zaczęła wychodzić nieregularnie, bo względy bezpieczeństwa ograniczały nasze konspiracyjne ambicje. Wiele numerów wyszło bez oznaczenia numerycznego, dla

³⁷ Praworządność. Oświadczenie TKK, „Wolny Mazur” 1984, nr 3. W oświadczeniu tym wskazywano na zaplanowane morderstwo księdza przez MSW oraz matactwa w śledztwie mające ograniczyć krąg winnych do bezpośrednich sprawców, dezinformując społeczeństwo na temat zleceńodawców zbrodni.

³⁸ Proces zabójców ks. Jerzego Popiełuszki, „Wolny Mazur” 1985, nr 4.

³⁹ Zapracowani esbecy w Wielbarku, „Wolny Mazur” 1985, nr 8; Msza Św. za ojczyznę w Wielbarku, „Wolny Mazur” 1985, nr 14–15.

⁴⁰ Reportaże Małgorzaty Jarockiej z „Argumentów”. Nieautoryzowana rozmowa z ks. L. Lachowiczem, „Wolny Mazur” 1986, nr 18–21.

zmylenia szukających, chcieliśmy niejako ukryć informacje ile tak naprawdę wypuszczamy „Wolnego Mazura”. Zamieszanie w ubeckiej analizie wprowadzał fakt, że „Wolne Mazury» były oznaczane miesiącem i rokiem i wszystko tu po sobie grało. Ten brak numeru był często stosowany po to, aby zasiać podejrzliwość, że na pewno wyszło coś jeszcze i kiedy my czekaliśmy aż się uspokoi, oni skupiali się nad rozwiązywaniem zagadki. Zważywszy, że na ziemi szczycieńskiej nic się wtedy w podziemiu nie działo, bo przecież była szkoła wywiadu w Kiejkutach, Wyższa Szkoła Milicji w Szczytnie i dużo wojska, to nasza gra nie mogła zaszkodzić innym grupom podziemnym, bo ich fizycznie nie było”⁴¹.

Kwestia zamordowania ks. Popiełuszki pojawiała się również na łamach działającego od kwietnia 1987 roku podziemnego pisma Federacji Młodzieży Walczącej (FMW) Warmii i Mazur pt. „Larwa”. W numerze siódmym z października wspomniano trzecią rocznicę bestialskiego mordu dokonanego przez oficerów MSW⁴². W 1988 roku opisywano jak 31 sierpnia z parafii pw. NSPJ w Olsztynie funkcjonariusze SB porwali do samochodów wychodzących z mszy św. za ojczyznę działacze opozycji – Sławomira Olka i Władysława Kałudzińskiego, za to, że podczas nabożeństwa trzymali transparent „Boże błogosław Solidarność”⁴³. W 1988 roku w czwartą rocznicę śmierci ks. Popiełuszki redakcja „Larwy” pisała, że kapłan „publicznie mówił to, czego władcy słyszeć nie chcieli. Wskazywał na zagrożenia, bronił prześladowanych. Był blisko nich zarówno w kościele jak i w salach sądowych. Przeszkadzało to komunistom więc zapadła decyzja o zabiciu księdza. Nie przewidzieli, że po śmierci ks. Jerzy będzie silniejszy od całego Układu Warszawskiego”. Relacjonowano również pobyt delegacji FMW z Kętrzyna, która 19 października uczestniczyła we mszy św. w warszawskim kościele pw. św. Stanisława Kostki. Po tym nabożeństwie funkcjonariusze ZOMO wyciągnęli z autobusu a następnie pobili małżeństwo Monikę i Wiesława Kolankiewiczów z Gołdapi. Dodatkowo Wiesławowi kolegium wymierzyło karę 60 dni bezwzględnego aresztu i grzywnę. Ostatecznie 25 listopada Sąd Wojewódzki w Warszawie uwolnił go i uniewinnił od stawianych zarzutów⁴⁴. Z kolei w grudniu 1988 roku pisano, że w rocznicę wydarzeń w kopalni „Wujek” wieczorem o godzinie 20:00 w parafii NSPJ w Olsztynie została odprawiona msza św. za ojczyznę. Po nabożeństwie miał odbyć się zapowiadany plakatami Niezależnego Zrzeszenia Studentów wiec, jednak został udaremniony przez funkcjonariuszy bezpieczeństwa, którzy otoczyli kościół. Studenci, którzy w kościele składali sobie życzenia i dzielili się opłatkiem postanowili złożyć życzenia funkcjonariuszom. Milicjanci na widok wychodzących

⁴¹ K. Kolczyński, *Wolny Mazur*, Olsztyn 2024, s. 34.

⁴² *Pamiętamy. Będziemy pamiętać*, „Larwa. Pismo Federacji Młodzieży Walczącej Warmii i Mazur” 1987, nr 7.

⁴³ *Informacje*, „Larwa. Pismo Federacji Młodzieży Walczącej Warmii i Mazur” 1988, nr 18.

⁴⁴ *Informacje*, „Larwa. Pismo Federacji Młodzieży Walczącej Warmii i Mazur” 1988, nr 19; *Informacje*, „Larwa. Pismo Federacji Młodzieży Walczącej Warmii i Mazur” 1988, nr 20. O sprawie tej pisała też bezdebitowa gazeta „Kreska” wydawana przez FMW w Gołdapi.

z kościoła studentów i podążających w ich stronę z opłatkami, uciekali do samochodu, zamykając drzwi i okna. Ci, którzy nie zdążyli wycofać się wymawiali się, że nie wiedzą co się robi z opłatkiem⁴⁵.

Na oddzielne omówienie zasługują treści związane ze śmiercią ks. Popiełuszki publikowane na łamach czasopisma społeczno-religijnego „Posłaniec Warmiński” wydawanego od października 1982 roku przez Kurię Biskupią w Olsztynie. Sytuacja jest inna niż w przypadku pism bezdebitowych, ponieważ dwutygodnik ten tworzony przez środowiska opozycyjne ukazywał się legalnie (za zgodą władz państwowych) podlegając tym samym cenzurze przed Wojewódzkim Urzędem Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (WUKPPiW) w Olsztynie. Weryfikacja olsztyńskich cenzorów była widoczna już w pierwszym numerze gazety wydanym po śmierci ks. Popiełuszki, kiedy to nie zgodzono się na artykuł autorstwa Ryszarda Kułakowskiego relacjonujący pogrzeb zmarłego kapłana. W tej sytuacji redakcja zamieściła ramkę przypominającą nekrolog z wizerunkiem Jezusa Chrystusa i odwróconą sylwetką ks. Popiełuszki wraz z dopiskiem „[Ustawa z dn. 31 VII 81 r., o kontroli publikacji i widowisk, art. 2 pkt 1 (Dz. U. nr 20, poz. 99, zm.: 1983 r., Dz. U. nr 44, poz. 204)]”⁴⁶. Ponadto w numerze tym zamieszczono komunikat z audiencji ogólnej Jana Pawła II z 24 października 1984 roku podczas której papież odczytał komunikat Warszawskiej Kurii Metropolitalnej dotyczący porwania ks. Popiełuszki⁴⁷. Dodatkowo przedrukowano słowa prymasa Polski skierowane do rodziców ks. Popiełuszki oraz słowa po otrzymaniu wiadomości o zabójstwie księdza⁴⁸. W numerach z grudnia 1984 r. wydrukowano tekst homilii prymasa Polski wygłoszonej na pogrzebie ks. Popiełuszki⁴⁹ oraz przedrukowano artykuł Leona Bójko i Janusza Jankowiaka pt. „Sprawcy nieznani”, który ukazał się 28 października w 22 numerze „Przeglądu Katolickiego”⁵⁰. W pierwszych miesiącach 1985 roku na łamach „Posłańca Warmińskiego” w oparciu o relacje Biura Prasowego Episkopatu Polski obszernie informowano o procesie toruńskim⁵¹ oraz publikowano treść protestu profesorów Akademii Teologii Katolickiej przeciwko pomówieniom oskarżonego Adama Pietruszki⁵² i protestów Episkopatu Polski wobec antykościelnych wypowiedzi oskarżonych⁵³. Ponadto w rocznicę śmierci ks. Popie-

⁴⁵ Informacje, „Larwa. Pismo Federacji Młodzieży Walczącej Warmii i Mazur” 1988, nr 21.

⁴⁶ „Posłaniec Warmiński” 1984, nr 24 z 18 XI–1 XII, s. 1; Z. Złakowski, *Solidarność Olsztyńska w latach 1980–1989. Opisanie faktów*, Olsztyn 2020, s. 273.

⁴⁷ *Ojciec Święty do Polaków*, „Posłaniec Warmiński” 1984, nr 24 z 18 XI–1 XII, s. 1.

⁴⁸ *Słowo Prymasa Polski po otrzymaniu wiadomości o zabójstwie księdza Jerzego Popiełuszki*, „Posłaniec Warmiński” 1984, nr 24 z 18 XI–1 XII, s. 1.

⁴⁹ *Homilia Prymasa Polski wygłoszona na pogrzebie śp. Ks. Jerzego Popiełuszki*, „Posłaniec Warmiński” 1984, nr 25 z 2–15 XII, s. 2, 5.

⁵⁰ Bójko L., Jankowiak J., *Sprawcy nieznani*, „Posłaniec Warmiński” 1984, nr 26 z 16–29 XII, s. 2.

⁵¹ „Posłaniec Warmiński”, od nr 3 z 27 I–9 II 1985 r. do nr 8–9 z 7 IV–4 V 1985 r.

⁵² *Profesorowie Akademii Teologii Katolickiej protestują przeciwko pomówieniom oskarżonego Adama Pietruszki*, „Posłaniec Warmiński” 1985, nr 5 z 24 II–9 III, s. 3.

⁵³ *Protest Episkopatu Polski*, „Posłaniec Warmiński” 1985, nr 5 z 24 II–9 III, s. 5; *Oświadczenie Biura Prasowego Episkopatu Polski*, „Posłaniec Warmiński” 1985, nr 6 z 10–23 III, s. 8.

łuszki, w październiku 1985 roku podjęto w dwutygodniku próbę opublikowania artykułu ks. Ludwika Nadolskiego⁵⁴ dotyczącego mordu na kapłanie. Z uwagi, że został on wycofany przez WUKPPiW w Olsztynie, zamieszczono jedynie zdjęcie ks. Jerzego górujące nad tłumem robotników⁵⁵. Do końca trwania PRL w „Pośłańcu Warmińskim” nie ukazał się już żaden wspomnieniowy artykuł o zamordowanym kapłanie „Solidarności”.

W prasie opozycyjnej województwa olsztyńskiego temat śmierci ks. Popiełuszki nieco szerzej powrócił po wyborach kontraktowych i rozwiązaniu PZPR w styczniu 1990 r. Przykładowo wydawane w Ostródzie pismo środowisk opozycyjnych „Pomost” w numerze z 2 lipca 1989 roku opublikowało artykuł adresowany do gen. Jaruzelskiego pt. „Prezydencie, pamiętasz?...”. Wskazując na ofiary śmiertelne w oparciu o dokumenty Komitetu Helsińskiego w okresie od grudnia 1981 roku do grudnia 1984 roku przypominali ks. Popiełuszkę⁵⁶. Z kolei na początku 1990 roku w „Warmińskim Informatorze Niepodległościowym” – piśmie Polskiej Partii Niepodległościowej Okręgu Olsztyńskiego przedrukowano artykuł Andrzeja Rozpłochowskiego pt. „Skandal”, w którym wyjaśniano, że w 1986 roku ks. Popiełuszko pośmiertnie został jako jedna z trzech osób laureatem Nagrody Praw Człowieka amerykańskiej Fundacji Kennedy’ego. Wyróżnieni do podziału mieli otrzymać 50 tys. dolarów. Nagrodę w imieniu zakatowanego przez funkcjonariuszy SB księdza odebrać mieli jego rodzice – Marianna i Władysław. Nie doszło jednak do tego, gdyż pieniądze zostały podzielone między dwóch innych laureatów – Adam Michnika i Zbigniewa Bujaka. Tekst ten został odrzucony przez redakcję nowojorskiego „Nowego Dziennika” w którym to 17 września 1989 roku ukazał się nieprawdziwy tekst o tym że rodzice ks. Popiełuszki otrzymali pieniądze⁵⁷.

Reasumując tytułowe echa śmierci ks. Jerzego Popiełuszki w województwie olsztyńskim w latach 1984–1989 należy wskazać, że nie był to teren, który charakteryzował się dużą aktywnością Kościoła katolickiego i opozycji demokratycznej w związku ze sprawą porwania i zamordowania kapłana „Solidarności”. Nie oznacza to jednak, że nie podejmowano prób wyrażania sprzeciwu wobec morderstwa duchownego. Podobnie jak w innych rejonach PRL, choć zdecydowanie na mniejszą

⁵⁴ Ludwik Nadolski (1943–2002), ur. w Ciechanówku. Maturę uzyskał w 1961 r. w Liceum Ogólnokształcącym w Malborku. Następnie wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Olsztynie, które ukończył i 21 VI 1967 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bp. Obląka. W kolejnych latach kontynuował studia specjalistyczne na KUL w zakresie teologii dogmatycznej i w 1971 r. uzyskał stopień magistra, a w 1975 r. – doktora. Od 1971 r. pełnił funkcję prefekta w WSD w Olsztynie, gdzie prowadził także zajęcia z teologii dogmatycznej. W latach 1974–1978 był wikariuszem parafii NSPJ w Olsztynie, a od 1978 do 2000 r. administratorem kaplicy, a następnie od 1981 r. proboszczem parafii w Kieźlinach. W latach 1969–1988 rejestrowany przez SB jako TW ps. „Prymus”. Zob. AIPN Bi, 0088/3430, Teczka personalna Ludwika Nadolskiego TW ps. „Prymus”; A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1945–1992*, cz. 2: Słownik, Olsztyn 2007, s. 200.

⁵⁵ „Poślaniec Warmiński” 1985, nr 22 z 20 X–2 XI, s. 1.

⁵⁶ *Prezydencie, pamiętasz?...*, „Pomost. Pismo Środowisk Opozycyjnych” 1989, nr 2 z 26 VII.

⁵⁷ *Skandal*, „Warmiński Informator Niepodległościowy” 1990, nr 4.

skalę, organizowano msze św. za ojczyznę, kolportowano ulotki oraz wydawano podziemną prasę. Za pomocą tych środków starano się docierać do społeczeństwa województwa olsztyńskiego z prawdą o zbrodni i pielęgnować pamięć o zmarłym kapłanie. Z kolei wśród rządzących województwem olsztyńskim dominowały tendencje do wyciszania sprawy śmierci ks. Popiełuszki i odcinania się od sprawców zbrodni. Komentujących oraz zainteresowanych mordem księdza członków PZPR starano się przekonać do wersji mówiącej o tym, że funkcjonariusze MSW, którzy dopuścili się mordu nie działali na polecenie aparatu władzy. O tym jak niewygodnym tematem było zabójstwo ks. Popiełuszki świadczy również fakt, że prasa komunistyczna w regionie po ogłoszeniu wyroku w procesie toruńskim, nigdy nie powracała do sprawy zabitego kapłana.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku

- AIPN Bi, 0088/2450, Teczka personalna Stanisława Woronko TW ps. „Wiąz”.
- AIPN Bi, 0088/3430, Teczka personalna Ludwika Nadolskiego TW ps. „Prymus”.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

- AIPN, 2911/1, Kartoteka ogólnoinformacyjna Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Źródła drukowane

Złakowski Z., *Solidarność Olsztyńska w latach 1980–1989. Wspomnienia*, Olsztyn 2020.

Prasa

- „Argumenty” 1985.
- „Dziennik Pojezierza” 1984, 1985.
- „Gazeta Olsztyńska” 1984, 1985.
- „Posłaniec Warmiński” 1984.

Prasa podziemna (bezdebitowa)

- „Larwa. Pismo Federacji Młodzieży Walczącej Warmii i Mazur” 1987, 1988.
- „Pomost. Pismo Środowisk Opozycyjnych” 1989.
- „Rezonans. Solidarność Olsztyn” 1983, 1984, 1985.
- „Rezonans. Pismo NSZZ „Solidarność” Regionu Warmińsko-Mazurskiego” 1989.
- „Warmiński Informator Niepodległościowy” 1990.
- „Wolny Mazur” 1984, 1985, 1986.

Opracowania

- Kolczyński K., *„Solidarność” pamięta – śladami kultu i pamięci bł. Ks. Jerzego Popiełuszki na Warmii i Mazurach. Wybrane fakty i zagadnienia*, w: *Roczniki Księdza Jerzego*, t. IX, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1944–1990. W 40. rocznicę śmierci bł. księdza Jerzego Popiełuszki*, red. W. Polak, W. Rozynkowski, Toruń–Górk 2024.
- Kolczyński K., *Wolny Mazur*, Olsztyn 2024.
- Kopiczko A., *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1945–1992, cz. 2: Słownik*, Olsztyn 2007.
- Krysiak D., *„Rezonans” 1982–1989. Pismo Regionu Warmińsko-Mazurskiego Solidarność Olsztyn*, Olsztyn 2011.
- Złakowski Z., *Solidarność Olsztyńska w latach 1980–1989. Opisanie faktów*, Olsztyn 2020.
- *Solidarność olsztyńska w stanie wojennym i w latach następnych 1981–1989*, Olsztyn 2001.